

Сергій Анатолійович НАДВИНИЧНИЙ

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра управління персоналом і регіональної економіки,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: nsa2008@ukr.net

**ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ
НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ**

Надвичинний, С. А. Економічний розвиток аграрної сфери України на інноваційній основі. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 31-35.

Анотація

У статті обґрунтовано сутнісний зміст економічного розвитку аграрної сфери на інноваційній основі в умовах сучасних трансформаційних процесів. Виокремлено низку чинників, які стимулюють інноваційну діяльність, запропоновано модель системи інноваційного менеджменту та координування інноваційних процесів в аграрній сфері України.

Ключові слова: аграрна сфера; економічний розвиток; інноваційний розвиток; інноваційна система; чинники інноваційної активності.

Serhiy Anatoliyovych NADVYNCHNYI

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Human Resources and the Regional Economy,
Ternopil National Economic University
E-mail: nsa2008@ukr.net

**ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE ON
INNOVATION BASIS**

Abstract

The article substantiates the essence of the economic development of the agrarian sector on an innovative basis in the conditions of modern transformation processes. A number of factors that stimulate innovation activity are identified. A model of the system of innovative management and coordination of innovative processes in the agrarian sphere of Ukraine is proposed.

Keywords: agrarian sector; economic development; innovation development; innovation system; factors of innovation activity.

JEL classification: E62; G32

Вступ

В умовах світової глобалізації істотний вплив на розвиток національної економіки має динамічна аграрна сфера, яка здатна забезпечити стійке зростання обсягів сільськогосподарської продукції, продовольчу й економічну безпеку держави та покращення рівня життя населення. Проте сьогодні, внаслідок глобальних продовольчої та фінансової криз як у світі загалом, так і в Україні зокрема, загострилася проблема аграрного виробництва, вирішення якої вимагає удосконалення аграрних відносин, зростання ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та модернізації державної аграрної політики, забезпечення сприятливих умов для ефективного використання науково-технічного потенціалу аграрної сфери національної економіки. За умови розробки дієвих важелів для мінімізації негативного впливу кризи на неї, зменшення залежності від імпорту товарів, стабілізації фінансової та кредитної політики будь-яка країна при ефективному веденні господарства може розраховувати на зростання частки прибутку від участі у системі міжнародного поділу праці. Наявні

природо-ресурсний та трудовий потенціал України дозволяють створити ефективне, конкурентоспроможне на світовому рівні сільське господарство. Проте це неможливо реалізувати без технологічної модернізації аграрної сфери, без використання високопродуктивних методів, новітніх технологій і сучасної системи екологічних відносин. У ній процес інноваційного розвитку є постійним перетворенням наукового знання в інновацію, досліджень і розробок у нові технології в рослинництві та тваринництві, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції. Тому технічні та технологічні трансформації є визначальним елементом її розвитку.

Мета та завдання статті

Метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності технологічної модернізації аграрної сфери національної економіки.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити економічну сутність інноваційного розвитку аграрної сфери;
- виокремити чинники, які стимулюють цей процес;
- запропонувати модель системи інноваційного менеджменту та координування інноваційних процесів у національній аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження

Теоретичні та методологічні аспекти інноваційного розвитку у аграрній сфері досліджували О. Амоша, М. Кондратьєв, Б. Санто, Й. Хартман, Й. Шумпетер і інші. Окрім того, найактуальніші проблеми інноваційного розвитку аграрної сфери в сучасних умовах розглядали В. Амбросов, П. Гайдучський, М. Гладій, С. Дем'яненко, О. Єрмаков, І. Лукінов, М. Кропивко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Чабан, О. Шпикуляк та інші.

Проте складність поставленої проблеми потребує детального вивчення та подальшої конкретизації її дослідження, зокрема ще недостатньо вираженою є інноваційна політика щодо впровадження нових технологічних рішень, що породжує низку нових проблем, котрі вимагають переосмислення та практичної апробації.

В інноваційному розвитку підприємств аграрної сфери можна виокремити такі його складові, як економічна (зміна методів і способів планування усіх видів виробничо-господарської діяльності, раціоналізація системи калькуляції внутрішньовиробничих витрат); технічна (вдосконалення наявних та створення нових технологій ведення сільськогосподарського виробництва, високоврожайних сортів культур і елітних порід тварин); соціальна (поліпшення умов і характеру праці, постійна підтримка високого рівня безпеки праці, професійна підготовка і підвищення кваліфікації кадрів); організаційна (запровадження нових форм і методів організації виробництва і праці, удосконалення організаційної структури підприємства) та ін. [1, с. 26-32].

Інноваційний процес в аграрній сфері тісно пов'язаний з організаційно-економічним, техніко-технологічним відновленням аграрного виробництва, спрямованим на його вдосконалення та виведення на якісно новий рівень функціонування. Його особливістю є те, що він за своїм змістом є інтенсивним процесом зростання економіки на основі якісних перетворень через застосування нових знань. Сучасний інноваційний розвиток аграрної сфери відбувається в умовах науково-технічної революції, яка системно охоплює й інші галузі, що її обслуговують. Відтак, він має забезпечувати створення інноваційного продукту та практичне його освоєння. Відбуваються істотні зрушення в аграрному виробництві, зокрема в організації сільського господарства, де основними складовими цих трансформацій є лібералізація аграрних ринків, екологічні проблеми, мультифункціональність сільських територій.

Дослідження динаміки виробництва сільськогосподарської продукції за останнє десятиліття свідчить про те, що майже 2/3 його приросту пов'язані з використанням досягнень науково-технічного прогресу, який базується на економічних і біологічних законах. Відповідно у цьому процесі простежуються особливості, котрі продиктовані насамперед специфікою обробки ґрунту, збору, зберігання, транспортування та переробки сільськогосподарської продукції, що визначає основні вектори інноваційного розвитку. Тому сутність інноваційної діяльності й інноваційного розвитку аграрної сфери, на нашу думку, полягає у впровадженні у сільськогосподарське виробництво інтенсивних методів господарювання, що базуються на методах ефективного виробництва продукції, використання нової прогресивної техніки та технологій, які можна та доцільно об'єднати у систему.

Сьогодні основними причинами низької конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках є низька питома вага інновацій, відсутність дієвих механізмів стимулювання їх розробки та реалізації, недостатній рівень агротехнологій і технологій переробки сільськогосподарської продукції, обмежене використання аграрними підприємствами власних інноваційних розробок, низький рівень інформованості про інноваційні розробки та можливості їх використання [2; 3].

Тому нині виникає нагальна потреба у стимулюванні та розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності, спрямованої на поповнення і використання виробничого потенціалу. Проте це неможливо зробити без державної інноваційно-інвестиційної політики, зокрема удосконалення законодавства у сфері інновацій, державного інвестиційного спрямування аграрної сфери, посилення інноваційної активності, формування ринку інновацій і їх просування на ньому.

Технологічний розвиток аграрної сфери передбачає постійний потік трансформації наукових досліджень і розробок у нові технології, продукцію, форми організації та управління. Варто зауважити, що власне інноваційний процес у сільському господарстві, як складовій аграрної сфери, має специфічні особливості, зокрема регіональні, галузеві, функціональні, технологічні та організаційні. Водночас інноваційна модернізація аграрної сфери відбувається під впливом умов і параметрів як позитивного, так і негативного спрямування.

Існує твердження, що інноваційні системи у сільському господарстві мають вирішальне значення для зміщення соціально-економічних досліджень за межі технологічних змін «індукованих» від відносних цін на землю, працю та інші чинники виробництва в сільському господарстві [4].

Для їх детального дослідження необхідно здійснити аналіз інноваційної системи, яка ґрунтується на її дослідженні у просторовому вимірі (національний, регіональний, місцевий), на різних секторальних рівнях (сільське господарство), відносно певного технологічного набору (біотехнології) та часового виміру. Тому інноваційні системи розглядаються як аналітичний інструмент, який може бути використаний для розробки політики і планування [5].

Ґрунтовне опрацювання низки аналітичних джерел засвідчує, що важливу роль у вирішенні зазначених проблем інноваційного розвитку галузі має відіграти Стратегія розвитку сільського господарства на 2015-2020 роки [6]. Головними пріоритетами її є завершення земельної реформи та створення дієвого ринку землі, забезпечення економічної та продовольчої безпеки, розвиток агропродовольчих ланцюгів доданої вартості та розвиток сільських територій.

У процесі реалізації стратегії формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір. Відтак, необхідно впроваджувати та реалізовувати державні, регіональні програми розвитку галузі, розвивати інфраструктуру ринку інноваційної продукції, створювати інноваційні парки на базі існуючих аграрних науково-дослідних установ і навчальних закладів.

В аграрній сфері інноваційний процес є єдиним та безперервним потоком перетворення конкретних селекційних, агрохімічних, технічних і технологічних ідей, які базуються на наукових розробках, у нові сорти, гібридні породи тварин, хімічні та біологічні препарати, технології чи окремі її складові та безпосереднє їх використання у виробництві [7].

На наше переконання, для економічного розвитку аграрної сфери пріоритетним вектором є сучасна інноваційна політика, яка має ґрунтуватися на стійкому зростанні ефективності використання досягнень науково-технічного прогресу. Такий процес має бути системним, чітким, науково обґрунтованим і збалансованим, який може допомогти вирішити проблему підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва в усіх господарствах аграрної сфери. Тут важливе місце займає оптимізація інноваційного процесу та створення дієвої системи доведення інновації до споживача та її ефективного впровадження.

На основі викладеного визначимо основні чинники, які стимулюватимуть інноваційну активність в аграрній сфері:

- економічна та політична стабільність;
- досконала законодавча база, що регламентує відносини учасників інноваційного процесу;
- наявність власних фінансових, матеріально-технічних ресурсів та можливість залучення зовнішніх інвестицій;
- високий фаховий рівень кадрового складу та можливість здійснювати перепідготовку та підвищення кваліфікації відповідно до сучасних вимог;
- наявність сучасної інформаційної системи, що може забезпечити збір, зберігання та надання корисної інформації про наявність наукових розробок та інновації інноваційних проектів;
- досконала система заходів, що мінімізують технологічні та інноваційні ризики;
- мотивація товаровиробників в освоєнні інновацій.

На основі обґрунтованих теоретико-методологічних підходів та принципів інноваційного менеджменту, здійсненої оцінки динаміки розвитку й основних векторів інноваційної діяльності аграрних підприємств стало можливим спроектувати модель інноваційного менеджменту та виокремити основні шляхи його удосконалення на підприємствах аграрної сфери (рис. 1).

На нашу думку, інноваційний розвиток аграрної сфери регіону неможливий без обґрунтованої комплексної системи заходів, які б передбачали:

- модернізацію системи планування, обліку та контролю за виробництвом на основі новітніх пакетів прикладних програм на ПК;
- удосконалення державної політики в секторі аграрного виробництва (податкова, митна, фінансово-кредитна, цінова тощо) та системи реалізації продукції;
- використання сучасних дієвих форм організації виробництва та управління, а також методів підготовки кадрів для аграрної сфери;
- реалізацію заходів щодо екологізації сільськогосподарського виробництва, підвищення та відновлення родючості ґрунтів, використання ресурсозберігальних і енергоощадних технологій виробництва;
- оновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств і оптимізацію роботи рухомого парку сільськогосподарських машин.

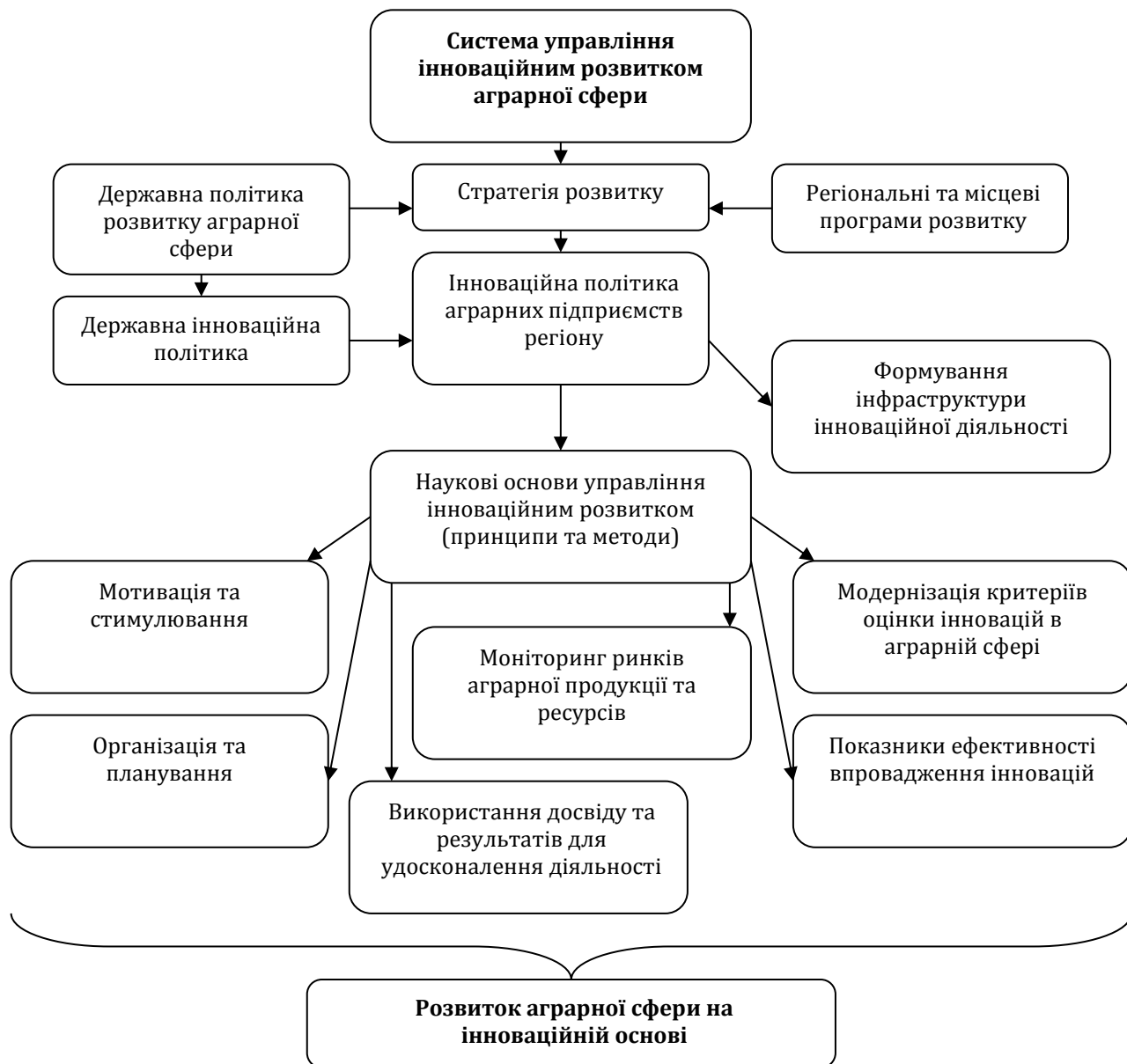

Рис. 1. Модель системи інноваційного менеджменту та координування інноваційних процесів в аграрній сфері України*

**Розроблено автором.*

Усе це передбачає створення сприятливого інноваційного клімату, що забезпечує перетворення наукових ідей у ринковий продукт та призводить до нового етапу розвитку аграрної сфери регіону. Власне, підвищення ефективності інноваційної складової при формуванні конкурентних переваг підприємств аграрної сфери на світових ринках продовольства важко уявити без їх інвестиційної підтримки інноваційної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На основі здійсненого наукового пошуку зробимо висновок, що у сучасних умовах без використання досягнень науки неможливо розвивати аграрну сферу, тому головним пріоритетом має стати її розвиток на інноваційній основі. Зокрема, державна аграрна політика має бути виваженою та базуватися на удосконаленні законодавчої бази у сфері інновацій, наданні адресної державної підтримки тим підприємствам, які здійснюють власні інноваційні розробки, розвитку інформаційного простору у сфері поширення інновацій. Це можливо здійснити лише за постійної співпраці державних органів влади, громадських організацій, науково-дослідних установ і самих аграрних підприємств.

Список використаних джерел

1. Саранчук Г. М. Інноваційний розвиток сільського господарства як основа підвищення його конкурентоспроможності. *Інноваційна економіка*. 2010. № 1. С. 26-32.
2. Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: [монографія] / [та ін.] Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.
3. Ломаченко Т. І. Ринок інновацій в АПК: теорія, методологія і організація. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2010. 376 с.
4. Spielman D. J. Innovation Systems Perspectives on Developing-Country Agriculture: A Critical Review. *ISNAR Discussion Paper*. 2005. № 2. P. 10-40.
5. Roseboom J. Adopting an Agricultural Innovation System Perspective: Implication for ASARECA'S strategy. *ASARECA Strategic Planning Paper*. 2004. № 7. 14 p.
6. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
7. Санду И. С. Организационно-экономические основы инновационных процессов в сельском хозяйстве. Москва : ВПИИЭСХ, 1998. 198 с.
8. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: [монографія]; за ред. О. В. Шубравської. Київ: НАНУ ІЕП, 2012. 496 с.

References

1. Saranchuk, H. M. (2010). Innovatsiynyy rozvytok sil's'koho hospodarstva yak osnova pidvyschennya yoho konkurentospromozhnosti. *Innovatsiyna ekonomika*, 2010, 1, 26-32.
2. Sabluk, P. T., Shpykulyak, O. H., Kurylo, L. I. (2010). Innovatsiyna diyal'nist' v ahrarniy sferi: instytutsional'nyy aspekt. Kyiv: NNTs IAE, 2010. 706 s.
3. Lomachenko, T. I. (2010). Rynok innovatsiy v APK: teoriya, metodolohiya i orhanizatsiya. Kyiv: IAE.
4. Spielman, D. J. (2005). Innovation Systems Perspectives on Developing-Country Agriculture: A Critical Review. *ISNAR Discussion Paper*, 2, 10-40.
5. Roseboom, J. (2004). Adopting an Agricultural Innovation System Perspective: Implication for ASARECA Strategy. *ASARECA Strategic Planning Paper*, 7, 14.
6. Stratehiya rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku. (2013). Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 17.11.2013 r. # 806-r. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
7. Sandu, Y. S. (1998). Orhanizatsionno-ekonomicheskie osnovy innovatsyonnykh protsessov v sel'skom khozyaystve. Moscow : VPYYESKh.
8. Shubravs'kaya, O. V. (2012). Innovatsiyni transformatsiyi ahrarnoho sektora ekonomiky. Kyiv: NANU IEP.

Стаття надійшла до редакції – 02.12.2018 р., прийнята до друку – 16.12.2018 р.